

*Leonarda Dacewicz*

DOI 10.15290/sw.2017.17.13

Uniwersytet w Białymstoku  
Wydział Filologiczny  
Instytut Filologii Wschodniosłowiańskiej  
tel. +48 85 7457450  
e-mail: Ldacewicz@interia.pl

## Uwarunkowania socjalno-kulturowe nadawania imion podwójnych w Dekanacie Białystok w II połowie XIX wieku

**Słowa kluczowe:** imię chrzestne, motywacja imiennicza, wieloimiennosc, uwarunkowania społeczne

Imiona osobowe używane w Polsce w ciągu wieków zajmowały i zajmują ważne miejsce w języku i kulturze. Problematyka dotycząca socjolingwistycznych aspektów funkcjonowania tych jednostek antroponimicznych, jak wynika z oceny dotychczasowego stanu badań imiennictwa polskiego, należy do wciąż mało opracowanych. W jednym ze swych artykułów Henryk Borek napisał: „W sumie jednak tego niewiele, a przede wszystkim ma charakter przypadkowy i rozproszony, częściowo tylko podporządkowany określonym dyrektywom metodologicznym” [Borek 1978, 166]. Od publikacji tej pracy (1978 r.) upłynęło wprawdzie sporo lat, a mimo to na szeroko zakrojone badania nie ma co liczyć. W mojej ocenie główna przyczyna takiego stanu rzeczy, czyli stosunkowo skromnych osiągnięć w zakresie badań imiennictwa polskiego, tkwi w żmudnej i czasochłonnej kwerendzie archiwalnej. Eks-cerpcja źródeł wymaga nieadekwatnie dużego nakładu pracy w stosunku do spodziewanych wyników badań.

Dla badaczy zajmujących się problematyką nadawania imion i motywacjami ich wyboru nieocenionym źródłem są parafialne księgi urodzonych, księgi ślubów i księgi zmarłych. Najbardziej odpowiednie są księgi chrztów, bowiem pozwalają śledzić zmiany zachodzące w zwyczajach imiennicznych na przestrzeni czasu.

Notacje metrykalne zawierają nie tylko imiona dzieci, ale także imiona rodziców, rodziców chrzestnych, osób asystujących (przy chrzcie dzieci szlacheckich). Księgi chrztów pozwalają na uchwycenie kilku motywów wyboru imienia. Bez uciekania się do innych źródeł (np. kalendarzy) na ich podstawie można określić:

- popularność poszczególnych imion na badanym terenie,
- dziedziczenie imion w rodzinie,
- nadawanie imion po rodzicach chrzestnych,
- uwarunkowania społeczne, czyli zależność imienia od pozycji społecznej (czy upodobania imiennicze osób o wyższym statusie społecznym były takie same, jak ogółu ludności, czy też grupa ta preferowała inne imiona na zasadzie świadomego lub nieświadomego podkreślania swej odrębności),
- przejawy motywacji patriotycznej ze względu na podległość obcemu mocarstwu,
- zjawisko wieloimienności.

Celem niniejszego opracowania jest ogólny opis zjawiska wieloimienności odzwierciedlonej w księgach metrykalnych chrztów dekanatu Białystok z II połowy XIX wieku. Nawiasem mówiąc należy mówić głównie o dwuimienności, bowiem na badanym terenie więcej niż dwa imiona nadawano sporadycznie. Przedmiotem uwagi będzie przede wszystkim skala tego zjawiska w badanym okresie, dziedziczenie imion w rodzinie oraz określenie skutków wpływów obcych, był to bowiem okres rosyjskiego zaboru.

Przed przystąpieniem do analizy zjawiska wieloimienności w dekanacie Białystok warto przytoczyć trochę danych na temat wyników badań dotyczących innych regionów Polski. W opracowaniach poświęconych początkom wieloimienności informacje na ogół są przytaczane w większym lub mniejszym skrócie z pracy Jana. St. Bystronia [np. Umińska s. 137, Stachurska s. 179, Malec 2001, 81]. Zwyczaj nadawania jednej osobie dwóch, rzadziej więcej, imion sięga średniowiecza. W tym okresie w Polsce współistniały dwa systemy imiennicze: rodzimy i chrześcijański, niektóre osoby nosiły dwa imiona, tradycyjne słowiańskie i nadane na chrzcie chrześcijańskie. Wieloimiennność rozpowszechniała się od połowy XVI wieku, a w XVIII stała się dość widocznym zjawiskiem. Zwyczaj nadawania jednej osobie dwóch (lub więcej) imion chrześcijańskich jest trochę późniejszy. „Wynikał on zarówno z potrzeby orędownictwa większej liczby świętych patronów, jak też z chęci uczczenia imienników w rodzinie i wśród możliwych protektorów” [Bystroń 1994, 75; Malec 2001, 81]. W XVIII w. liczba imion nadawanych jednej osobie wyraźnie wzrasta, jest to zjawisko dość powszechne, obejmujące głównie szlachtę i mieszczaństwo, ale też niekiedy lud-

ność chłopską [Malec 2001, 82; Umińska 137]. Obok motywacji religijnej swoistą modę na imiona podwójne mógł wywołać przykład sławnych ludzi, 2001, 83].

Zwyczajowi nadawania dwu lub więcej imion, chronologii i skali tego zjawiska oraz zasobom nadawanych imion w różnych regionach i miejscowościach Polski w późniejszym okresie poczynając mniej więcej od XVIII w., badacze onomaści poświęcili dotychczas sporo uwagi (choć ciągle za mało). Maria Malec w książce *Imiona w polskiej antroponimii i kulturze* omawia wyniki badań przedstawione w wybranych pracach z różnych miejscowości lub parafii w Polsce.

W księgach metrykalnych miejscowości Brzeźnica koło Częstochowy w I poł. XVII w. odnotowano jeden przykład dwuimienności, sto lat później nastąpił wyraźny progres. W II połowie XVIII w. podwójne imiona nadawano nie tylko dzieciom pochodzenia szlacheckiego i mieszczańskiego, lecz także dzieciom chłopów. Wśród dzieci szlacheckich zdarzały się imiona potrójne, a nawet poczwórne [Tomecka 1994, 167–172].

Moda na imiona podwójne wśród szlachty powiatu kcyńskiego rozpoczęła się w latach trzydziestych XVII w. Pod koniec tego stulecia po dwa imiona otrzymywało już ok. 50% dzieci, częściej chłopcy niż dziewczynki [Górny 1995, 67]. Przewaga po stronie chłopców mogła wynikać z niższej pozycji społecznej kobiet w ówczesnej Polsce.

Na podstawie frekwencyjnego indeksu imion nadawanych w I p. XIX w. w Miechowie (opracowała M. Stachurska) można stwierdzić, że nadawanie dwóch imion w wieku XIX było zjawiskiem nieczęstym. Autorka wskazała imiona nadawane jako pierwsze, drugie, sporadycznie trzecie. Na wybór imienia miało wpływ m.in. dziedziczenie imion po rodzicach, dziadkach i innych krewnych. Najbardziej popularnym imieniem męskim, podobnie jak w innych regionach, był Jan, a wśród imion żeńskich pierwszych dominowała Marianna [Stachurska 1994, 180, 181].

Na badanym obszarze trzydziestu wsi powiatu chrzanowskiego pierwsze imię podwójne, jak stwierdził Andrzej Spyt, jest zaświadczone dopiero w 1896 r. i do lat 50-tych XX wieku było to rzadkie zjawisko [Spyt 1973, 253–255]. Potwierdziły się też zaobserwowane przez innych badaczy pewne prawidłowości, np. obecność zestawień imion chrześcijańskich ze słowiańskimi, imion patronów, imion dziedziczonych po rodzicach. Imię obce z rodzimym, traktowanym jako „polskie” (oba brzmiały obco w środowisku wiejskim), nadawano dla ukrycia wiejskiego pochodzenia [Stachurska 1994, 171–173; Spyt 1973, 253–255].

Anna Pałka przedstawiła szczegółowe dane statystyczne dotyczące m.in. zjawiska wieloimienności w Olkuszu. W analizowanych metrykach

z XVIII i XIX w. frekwencja nadawania kilku imion była zróżnicowana. Wzrost częstotliwości występowania imion podwójnych można było zaobserwować dopiero na początku XIX w. [2007, 224].

Z badań Elżbiety Umińskiej (na podstawie metryk Działoszyna), która uwzględniła jako najwcześniejszy rok 1900, wynika, że zjawisko wieloimienności dotyczyło głównie miast, tylko jedno dziecko wiejskie otrzymało dwa imiona, ale było to dziecko nauczyciela wiejskiego. Wyraźny wzrost liczby imion podwójnych nastąpił dopiero w latach 60-tych XX wieku [Umińska 1983, 137, 139, 140],

W niniejszym opracowaniu wybór XIX wieku (ostatnich trzydziestu pięciu lat tego stulecia), wynika stąd, że okres ten charakteryzuje się niemal całkowitym brakiem opracowań z zakresu imiennictwa. Fragmentaryczny opis imiennictwa parafii białostockiej w ujęciu socjologiczno-statystycznym zawiera monografia Zofii Abramowicz *Imiona chrzestne białostoczan w aspekcie socjolingwistycznym (lata 1885–1985)*. Analiza imion katolickich dotyczy lat 1889–1905, a więc uwzględnia niewielki wycinek czasu biorąc pod uwagę cały okres zaboru rosyjskiego.

W przypadku tego typu badań nie bez znaczenia jest dostępność źródeł. Wybór okresu badań w tym opracowaniu wynika stąd, że charakteryzujący się ciągłością zespół ksiąg metrykalnych dekanatu Białystok, który znajduje się w Archiwum Archidiecezjalnym w Białymstoku, datuje się od 1865 r. Dostępność wcześniejszych ksiąg jest mocno ograniczona, ponieważ większość z nich znajduje się w Archiwum Historycznym Litwy w Wilnie, w dodatku głównie w postaci mikrofilmów.

Źródłem materiału imienniczego, wykorzystanego do niniejszych badań, są metryki chrztów parafii katolickich dekanatu Białystok z lat 1865–1900. W okresie zaboru rosyjskiego księgi prowadzono w języku rosyjskim. Z ekscerpcji ksiąg metrykalnych wynika, że obowiązek prowadzenia ksiąg w języku rosyjskim w dekanacie białostockim został wprowadzony (a właściwie narzucony przez władze carskie) od stycznia 1849 r. (w wyniku konkordatu zawartego między Stolicą Apostolską i władzami carskim [Kasabuła, 2008, 266–270]).

W 1865 r. w skład dekanatu wchodziło szesnaście parafii (według kolejności w księdze): Białystok, Giełczyn, Goniądz, Dobrzyniewo, Dolistowo, Zabłudów, Kalinowo (Kalinówka), Knyszyn, Niewodnica, Supraśl, Trzcianne, Turośń, Uhowo, Choroszcz, Juchnowiec, Jasionówka, w 1875 r. powołano parafię Suraż, w 1890 – parafie Wasilków, Brzozowa.

Ze względu na ogromny zasób materiału źródłowego dokonano selekcji i uwzględniono reprezentatywne egzemplifikacje zestawień imion podwójnych wyekscerpowane z ksiąg metrykalnych chrztów poczynając od 1865 r.,

w odstępach pięcioletnich, a kończąc na roku 1900. (nie sposób wykorzystać tę cenną bazę źródłową w szerszym zakresie w tak niewielkim objętościowo opracowaniu).

W księgach metrykalnych chrztu prowadzonych w języku rosyjskim notacja zajmowała dwie strony, bowiem zawierała więcej rubryk niż we wcześniejszych księgach sporządzonych w języku polskim. Poszczególne rubryki zawierały następujące informacje: pierwsza rubryka – nazwisko ochrzczonego dziecka (lub rodziców w l.m.n.), czasami imię/imiona, druga – numer aktu metrykalnego, trzecia podwójna – płeć dziecka (nadmiar informacji, ponieważ płeć była podawana też w piątej rubryce, czwarta podwójna – datę urodzin i datę chrztu, piąta – informację kiedy, gdzie i kto ochrzcił dziecko, szósta – pochodzenie społeczne rodziców, imiona i nazwisko rodziców, nazwisko rodowe matki, parafia i miejsce narodzin dziecka, w siódma – imiona i nazwiska rodziców chrzestnych (czasami dodatkowo przy chrzcie dzieci szlacheckich (sporadycznie mieszczańskich) imiona i nazwiska asystentów, którymi byli mężczyźni), czasami pochodzenie społeczne, nieobligatoryjnie rubryka ósma (na ogół pusta) zatytułowana *Рукоприкладство свидетелей записи по желанию*, czyli podpisy świadków/rodziców chrzestnych<sup>1</sup>.

Informacja zawarta w poszczególnych rubrykach metryki chrztu jest adekwatna do pytań, które stanowią tytuły rubryk.

Zazwyczaj wskazywano pochodzenie społeczne, w przypadku szlachty dodatkowo nazwy pełnionych urzędów, piastowanych godności, np. *Дворянъ Статскаго Совѣтника Ивана и Софіи изъ Олдаковскихъ Каменкевичевъ...*, nazwy wykonywanych zawodów, stopni wojskowych, np. *...Почталионъ Блѣстокской Почтовой Канторы Валеріянъ Турчинскій...* (Białystok 1875, k. 103), *Отствного содата...*, *Подбилетнаго Унтеръ Офицера Ивана и Паулины съ Буцьковъ Сеньковъ...* (Goniądz 1875, k. 141).

---

<sup>1</sup> Treść i struktura, a zwłaszcza konwencja zapisu notacji metrykalnych w księgach chrztów została dość szczegółowo omówiona w artykule L. Dacewicz, *Stabilność konwencji w tekstach ksiąg metrykalnych w zaborze rosyjskim* [w: Konwencja i kreacja w tekstach kultury, Chełm 2016]. W języku rosyjskim sprzed reformy 1918 r. występowały omofoniczne grafemy: ф, Ѡ[f], і, и [i], litera jat' wyrażana dwoma grafemami: ѣ, ѣ (znaki zbliżone do oryginału) o wartości dźwiękowej e (np. *мѣщане*), grafem о o wartości dźwiękowej [g] służył do substytucji dźwięków oznaczonych grafemami g i h. Zapisy z końcowym grafemem ѣ są obecne we wszystkich antropimach zakończonych na spółgłoskę twardą.

**Кsięga chrztów parafii białostockiej z 1875 r. – przykładowa notacja metrykalna (k. 59v–60)**

Фам. Окрещен.	N.	Щеть Родивше-гося		Числа		Когда, где, кто и кем, одною ли водою или совсеми обрядами таинства окрещень	Каких родителей, когда и где, т. е. в каком приходе родился крещенный	Кто был по имени и прозванию восприемниками при Св. Крещении и кто присутствовал?
		Муж.	Жен.	Рожд.	Крещ.			
Казимира-Антонина Тофилловска	303		1.	1 Юня	3	Тысяча восемьсотъ семдесятъ пятого года Августа третьего дня въ Бѣлостокскомъ Римско-Католическомъ Приходскомъ Костель окрещень младенець именъ Казимира Антонина Преподобнымъ Ксендзомъ Дерешкевичемъ Викариемъ онаго Костела съ совершениемъ всехъ обрядовъ таинства.	Дворянь Казимира Виктора и Марьи урожденной Масловской Тофилловскихъ законныхъ супруговъ дочь, родившаяся сего года юня первого дня тогоже прихода въ Бѣлостоке.	Восприемниками были Дворяне Леонъ Масловскій съ Марцелею Слодковскою дльвицею.

Zapisy pochodzące z badanego okresu były prowadzone w następujący sposób (przykłady zawartości rubryki 6 – rodzice i 7 – chrześni):

„Дворянь Феликса Ивана и Маріянны Булаховичъ Кобылинскихъ законныхъ супруговъ дочь, родившаяся сего года Юля двадцать тринадцатого дня, того же прихода в Бѣлостокль.–  
Восприемниками были Почталионъ Бѣлостокской Почтовой Канторы Валеріянъ Турчинскій съ Ельвиною Гриневскою Цыпріана супругою”. (Białystok 1875, k. 62)

„Мльщанъ Белостокскаго Общества Викентія и Теофилии урожденной Соколовской Маркевичей законныхъ супруговъ дочь родившаяся сего года Сентября четырнадцатого дня тогоже прихода в Бѣлостокль. Восприемниками были мльщане Карль Васильковскій съ Камилією Флерть дльвицею... Присутсвовали мльщане Антонъ Пилецкий съ Жоанною Клезмонъ”. (Białystok 1875, k. 77).

Od 1875 roku w księgach pojawiły się alfabetyczne spisy urodzonych w danym roku. Oryginalne tytuły tych spisów brzmiały, np. *Алфавитный указатель къ метрическимъ выписямъ о родившихся по Бѣлостокскому приходу за 1875 годъ*; *Алфавитный списокъ Родившихся за 1895 годъ*

(w parafii Zabłudów); *Алфавитный списокъ Родившихся Блрзовскаго филіальнаго римско-католическаго Костела за 1895 годъ*. W poszczególnych parafiach stosowano zróżnicowane sposoby ewidencji. W Dekanacie Białystok na 16 parafii w 10 stosowano polskie dwuelementowe zestawienie antropomiczne, czyli nazwisko i imię, np. *Матысь Янъ, Давидовичъ Иванъ* (Juchnowiec 1875, k. 380–381), *Вейсь Иванъ, Борковска Александра, Лобачъ Марьянна* (Goniądz 1875, k. 163–164), w czterech – charakterystyczne dla rosyjskiej kultury nazewniczej zestawienie trzyelementowe, czyli nazwisko, imię/imiona i tzw. otčestwo (imię odojcowskie), np. *Боровский Иванъ Ивановъ, Берентъ Густавъ Карловъ, Сосновска Юзефа Ивановна* (Białystok 1875, k. 107), *Зайковская Павлина Петровна Лаврентіевна* (Choroszcz 1875, k. 360), *Микульский Франц Ивановъ, Залевский Михаил Ивановичъ, Лазовский Антоній Лаврентьевъ* (Niewodnica 1875, k. 419), w dwóch zestawienie z elementem syn/córka: nazwisko, imię, syn/córka (*сынъ/дочь*) i imię ojca, np. *Свислоцкій Александръ сынъ Фомы, Якубовичъ Паулина дочь Петра* (Dobrzyniewo 1885, k. 564); nazwisko w l. mn., syn/córka (*сынъ/дочь*) i imię ojca, np. *Мниховъ Янъ сынъ Войтеха, Рудницкихъ Доминика дочь Яна* (Kalinowo 1875, k. 404).

Spisy te w znacznym stopniu ułatwiają ekscerpcję materiału badawczego, a charakterystyczny dla rosyjskiej kultury nazewniczej trzyelementowy zapis (w niektórych parafiach funkcjonował przez wiele lat, w parafii białostockiej do 1895 r.) ułatwia zbadanie wpływu tradycji rodzinnej w nadawaniu imion, bowiem otčestwo zawiera imię ojca, np. *Карповичъ Осипъ Осиповъ* (Białystok 1875, k. 110v), *Василевский Иванъ Ивановъ* (Knyszyn 1875, k. 305), *Зубрицкий Иванъ-Владиславъ Ивановъ* (Białystok 1880, k. 103). Są to odpowiedniki polskiego zapisu typu *Jan syn Jana*. Imienia matki trzeba szukać w notacji metrykalnej w rubryce.

Księga chrztów z 1875 r. posłużyła jako źródło materiału do przykładowej szczegółowej analizy materiału imienniczego<sup>2</sup>. We wskazanym roku w parafii białostockiej w nominacji chłopców wykorzystano 53 imiona. Najpopularniejszymi imionami męskimi były (według zmniejszającej się częstości): Józef (Осипъ) – 44 razy, Jan (Иванъ) – 31, Antoni (Антонъ) – 30, Aleksander (Александръ) – 24, Wincenty (Викентій) – 14, Bolesław (Болеславъ) – 12, Władysław (Владиславъ) – 12, Michał (Михаилъ) – 12,

<sup>2</sup> Transliteracji cyrylicą imion Polaków dokonywano w oparciu o „Списокъ всехъ имеющихся в обиходе у римско-католиковъ именъ” wydany w 1901 r. w S. Petersburgu. Język rosyjski wprowadzono do administracji kościelnej dekanatu Białystok w 1849 r., a więc należy przypuszczać, że zapis cyrylicą imion katolickich odbywał się według niepisanych reguł.

Piotr – 12, Stanisław – 11, Kazimir – 7, Franciszek – 6, Andrzej – 5, Ignacy – 5, Feliks – 5, Karol – 5, Ludwik – 5, Konstanty – 5, Adolf – 4, Izydor – 4, Mikołaj (Николай) – 4, Paweł – 4, Adam – 3, Bronisław – 3, Waclaw – 3, Gustaw – 3, Julian – 3, Alfons – 3, Mateusz – 2, Stefan – 2, Felicjan – 2, Franciszek (Францъ) – 2, Walerian – 1... (wszystkie imiona męskie z 1875 r. podano w Załączniku I).

W nominacji żeńskiej do najczęściej wykorzystywanych imion w 1875 r. (cały zasób: 75 imion) należały: Marianna (Маріянна) – 34, Anna (Анна) – 22, Józefa (Юзефа, Юзефа, Юсифа) – 19, Teofila (Феофила, Теофиля) – 17, Maria (Марія) – 16, Wiktoria (Виктория) – 10, Paulina (Павлина, Паулина), Zofia (Софія) – 9, Aleksandra (Александра) – 9, Katarzyna (Катерина) – 9, Antonina (Антонина) – 8, Ludwika (Людвика) – 8, Waleria (Валерия) – 7, Rozalia (Розалия) – 7, Józefa (Юсифа, Юзефа) – 6, Stefania (Стефания) – 6, Franciszka (Францишка) – 5, Bronisława (Бронислава) – 4, Konstancja (Констанция) – 4, Michalina (Михалина) – 4, Jadwiga (Ядвига) – 4, Weronika (Вероника) – 3, Emilia (Емилия) – 3, Izabela (Изабеля) – 3, Kamila (Камилия) – 3, Karolina (Каролина) – 3, Petronela (Петрунеля) – 3, Julianna – 3, Kazimira (Казимира) – 2... (wszystkie imiona żeńskie z 1875 r. podano w Załączniku I).

Na podstawie danych księgi metrykalnej z 1875 r. można stwierdzić, że w grupie imion najczęściej wybieranych znalazły się przede wszystkim biblijne *Jan, Józef* oraz inne imiona chrześcijańskie *Antoni, Aleksander, Franciszek, Michał, Piotr, Wincenty*, dwuczłonowe imiona słowiańskie *Bolesław, Bronisław, Kazimierz, Władysław*, popularne ze względu na świętego patrona genetycznie słowiańskie imię *Stanisław*. Wśród imion kobiet pod względem frekwencyjnym zdecydowanie wyróżniało się imię *Marianna* (we wszystkich warstwach społecznych), następnie *Anna, Józefa, Teofila, Maria, Stefania*. Znaczny jest udział imion obco brzmiących, które potwierdzają obecność dość licznego osadnictwa niemieckiego, głównie w Białymstoku i Supraślu.

W badanym okresie frekwencja nadawania kilku imion na chrzcie w dekanacie Białystok była zróżnicowana. W największej parafii białostockiej na początku II poł. XIX w. imiona podwójne dość wyraźnie zaznaczyły swą obecność: w roku 1865 zarejestrowano 471 dzieci, w tym 42 dzieci otrzymało imiona podwójne, w 1870 zapisano 576 chrztów, imiona podwójne wykorzystano do nominacji 52 razy, w 1875 – 533 chrzty, nadano 49 imion podwójnych. W roku 1880 nastąpił wyraźny spadek liczby dzieci, którym nadano imiona podwójne: odpowiednio 618 chrztów, w tym 16 przypadków imion podwójnych. Jeszcze większy spadek odnotowano w roku 1885: 709 chrztów, w tym tylko 4 przypadki nadania imion podwójnych, ale w 1890



roku przejściowo proporcje te trochę się poprawiły: 744 notacje, w tym 32 przypadki imion podwójnych, jednak na krótko, bowiem w objętych badaniami rocznikach 1895 i 1900 ani razu nie nadano imion podwójnych, podczas gdy liczba ochrzczonych dzieci zdecydowanie wzrosła: odpowiednio 881 i 1150. Dla porównania warto dodać, że w innych parafiach Podlasia, zdecydowanie mniejszych (m.in. Choroszcz, Dobrzyniewo, Knyszyn, Zabłudów) w latach 1895 i 1900, podobnie jak i poprzednich, wystąpiły pojedyncze przypadki dwuimienności, co oznacza, że nie było oficjalnego zakazu carskich władz administracyjnych, np. w 1895 r. w parafii Dobrzyniewo przy ogólnej liczbie 221 ochrzczonych dzieci 2 osobom nadano imiona podwójne, w Goniądzu odpowiednio 319 notacji, w tym tylko 1 przypadek nadania imienia podwójnego, w Knyszynie 386 i 1, w Trzciannem 380 i 1, w Zabłudowie 254 i 1; w 1900 r. już tylko w Goniądzu – 1 przypadek, Knyszynie – 2 i w Zabłudowie – 2. W latach wcześniejszych w tych parafiach imiona podwójne występowały częściej, np. w 1875 r. w księdze chrztów Goniądza odnotowano 13 przypadków imion podwójnych na ogólną liczbę 265 ochrzczonych, w Supraślu proporcje te są korzystniejsze, zarejestrowano 57 chrztów, w tym 8 z imionami podwójnymi, rekordową ilość przypadków wieloimienności w tejże parafii odnotowano w 1880 r.: 64 metryki chrztu, w tym 24 przypadki nadania imion podwójnych i 2 potrójnych. Trudno więc określić przyczyny tak radykalnej zmiany, czyli całkowitego zaniku zwyczaju nadawania więcej niż jednego imienia, co odnotowano w 1895 i 1900 r., zwłaszcza jeśli chodzi o parafię Białystok. W innych parafiach dekanatu białostockiego liczba nadawanych imion podwójnych utrzymywała się cały czas na niskim poziomie (pojedyncze przykłady), po czym, podobnie jak i w parafii białostockiej wieloimiennosc zanikła. Być może był to rozłożony w czasie wpływ rosyjskiej kultury imienniczej, gdzie nie było zwyczaju nadawania imion podwójnych<sup>3</sup>.

Imiona podwójne nadawano dzieciom we wszystkich warstwach społecznych, niemniej jednak przede wszystkim w rodzinach szlacheckich i mieszczańskich, zdecydowanie rzadziej, prawdopodobnie w wyniku naśladownictwa, w rodzinach chłopskich, np:

---

<sup>3</sup> Pojawienie się imion podwójnych wśród ludności prawosławnej powiatu hajnowskiego po raz pierwszy Michał Sajewicz odnotował dopiero w latach 1984–1993 (*Anna Barbara, Bożena Joanna, Ewa Janina, Janina Barbara, Bogdan Krzysztof*). Jest to wpływ polskiego zwyczaju imienniczego, wynik zachodzących na tym terenie intensywnych procesów asymilacyjnych, szczególnie w sferze świadomości, kultury i języka. Nastąpiła powolna zamiana tradycyjnego, prawosławnego systemu imienniczego na system imienniczy grupy większościowej [2007, 349, 336]. Ta tendencja utrzymuje się.

„Дворянь Францишка и Анны съ Вондоловскихъ Яворовскихъ....” (Białystok 1875, nr 258, k. 140) – сын *Иванъ – Антонъ*.

„Мещанки Францишки Турасевичевны незаконнорожд. дочь...” (Białystok 1870, k. 123) – сѳрка *Розалія – Анеля* (chrzestna *Анеля* Садовская).

„Предмещанъ Франца и Михалины съ Смержльвичовъ Поповскихъ...” (Goniądz 1875, k. 132) – сѳрка *Аделя – Бронислава*.

„Крестьянь Войтеха и Луции урожденной Ношевичовой Матушевичъ... Восприемниками были Михаилъ Саевский...” (Białystok 1870, k. 121v–122) – сын *Адамъ – Михаилъ*.

„Прусскихъ подданныхъ Губерта и Емилии урожденной Арендтъ Пинагель...” (Białystok 1875, nr 482, k. 96) – сын *Альфонсъ – Карль*.

Motywowem nadawania dwóch imion często były względy rodzinne. Tradycja rodzinna, polegająca na nadawaniu imion po rodzicach lub przodkach ze strony ojca lub matki, na początku badanego okresu (zob. wyżej podana statystyka) miała znaczny wpływ na wybór imion podwójnych. Od dawna wiercono, że z imieniem zyskuje się ochronę przodków.

### 1. Względy rodzinne – dziedziczenie po ojcu, rzadko po matce.

Przykładowy materiał źródłowy (wyróżniono identyczne imię ojca/matki lub chrzestnych):

#### 1) Pierwsze imię nadane po ojcu:

Лукашинский *Стефанъ – Гуго Стефановъ* (Białystok 1875, nr metryki 113, k. 110v, rodzina mieszczańska):

Гирейко *Антонъ-Ципріянь Антоновъ* (Białystok 1890, nr 5, k. 538, rodzina mieszczańska):

Чачковскій *Антонъ-Адамъ Антоновъ* (Białystok 1890, nr 732, k. 289, rodzice mieszczenie białostoccy):

Цорнь *Михаиль-Тымотеушь Михайловъ* (1890, nr 331, k. 288v, mieszczenie białostoccy).

#### 2) Drugie imię nadane po ojcu:

Недзвецкій *Франц-Осипъ Осиповъ* (Białystok 1875, k. 111)

„Крестьянь *Осипа* и Серафины урожденной Луневской Недзвецкихъ...” (nr metryki 67, k. 13);

Шпайхлеръ *Адольфъ – Францъ Францевъ* (Białystok 1875, nr 520, k. 113v, austriaccy poddani);

## 3) Pierwsze imię nadane córce po ojcu:

Тофиловска **Казимира** – *Антонина Казимировна* (Białystok 1875, nr 303, k. 113, rodzina szlachecka);

Даковичъ **Казимира**-Марьянна **Казимировна** (Białystok 1890 nr 254, k. 276, rodzina chłopska).

## 4) Imię nadane po ojcu i ojcu chrzestnym:

Румель *Николай-Иванъ Ивановъ* (Białystok 1875, k. 111v)

„Коллежскаго Ассесора **Ивана** и Александры урожденной Вояковской Румлевъ ... Восприемниками были Колежский Ассесоръ **Иванъ** Малевичъ съ дворянкою Леокадьею Гонсецкой Адольфа супругою” (nr 9, k. 16);

Рыболовичъ Левъ-**Константинъ Константиновъ** (1890, nr 592, k. 281v; ojciec chrzestny **Константинъ**, chłopi białostockiej włości).

## 5) Imię nadane po ojcu chrzestnym:

*Матусевичъ Адамъ* – *Михаилъ* (Białystok 1870, nr 398)

„Крестьянь Войтеха и Луции урожденной Ношевичовой Матусевичъ... Восприемниками были **Михаилъ** Саевский. ...” (Białystok 1870, k. 121v–122);

Остаповичъ *Викентій-Адольфъ* Михайловъ (Białystok 1890, nr 341, k. 280, ojciec chrzestny **Адольфъ**, rodzina mieszczańska).

## 6) Imię nadane córce po matce i matce chrzestnej:

Сосновская *Марьянна-Александра* Ивановна (Białystok 1890, nr 666, k. 280, matka **Марьянна**, chrzestna **Александра**, rodzina chłopska, k. 255).

## 7) Imię nadane synowi po matce:

Рошевичъ *Игнатій* – *Теодоръ*

„Дворянь Карла и **Теодоры** урожденной Петровскою Рошевичевъ...” (Goniądz 1875, nr 20, k. 119).

Dwuimienność wynikała z tradycji rodzinnej, o czym świadczą podwójne imiona ojca/matki lub podwójne otęstwo (patronim od imienia ojca), np.

Поплавский *Иванъ* – *Казимиръ*

„Дворянь Ротмистра *Станислава* – *Ивана* и Иоганны съ Фастовъ Поплавскихъ законныхъ супруговъ...” (Białystok 1870, nr 275, k. 101);

Мицевичъ *Марія – Ванда – Софія*

„Дворянь *Виктора-Стефана* и *Гелены-Иозефы* урожденной Станишевской Мицевичевъ...” (Supraśl 1890, k. 377).

Шпейхлеръ *Вилгельмъ-Альфонс* сынъ Карла Фердинанда... Białystok 1875, nr 515, k. 113v)

„Австрийскихъ подданныхъ Карла Фердинанда и Екатерины урожденной Аккерманъ Шпейхлеровъ...” (Białystok (nr 515, k. 98).

Шульборский *Тадеуш – Осип* сынъ Ивана – Павла... (Białystok 1875, nr 385, k. 113v, rodzina szlachecka);

*Владиславъ – Францъ* Валериановъ – Норбертовъ... (Białystok 1880, nr 475).

Odnotowano pojedyncze przypadki nadawania trzech imion, np.

Мицевичъ *Марія – Ванда – Софія* (Supraśl 1890, k. 377, rodzina szlachecka);

Щепанякъ *Чеславъ – Ромуальдъ – Зенобиуш* Лукашевъ... (Białystok 1875, nr 319, rodzice byli pruskimi poddanymi, matka z domu Leokadia Kajzer);

Герзетъ *Лили-Элла-Фелицита* Гуссеновна (Białystok 1975, nr 187).

Dla porównania warto przytoczyć dane z parafii Supraśl, które świadczą o tym, że wieloimienność zależała od statusu społecznego. Najczęściej występowała w rodzinach szlacheckich i mieszczańskich, był to też częsty zwyczaj wśród przybyszów z obcych krajów niż w rodzinach polskich. W 1880 r. w małej filialnej parafii Supraśl ochrzczono 64 osoby, w tym 24 dzieci otrzymało imiona podwójne, a 2 – trzy imiona, przede wszystkim w rodzinach niemieckich fabrykantów, np.

*Альтовна Марія – Катерина – Елена*

„Прусско-поданнаго Владельца суконной и кортовой фабрики Господина Альфонса Губершовича Альта и его жены Јоганны урожденной фонъ Захертъ законныхъ супруговъ...”

Восприемниками были: Прусскій подданный Владелец фабрики Гнъ Адольфъ Бухгольц с госпожой Паулиною Гна Адольфа де Захерта женою...

Присутствовали: Бельгийскій подданный Гнъ Мориць Фетвейс съ девицею Гжою Людвикой Альтъ”. (Supraśl 1880, nr 64, k. 237).

Rodzice i chrześni też często nosili podwójne imiona, np.

*Энгельсъ Иоганнъ – Марія – Отто*

„Прусско-поданнаго Вильгельма – Арнольда Энгельса и его жены Јозефаты урожд. Коссаковской законныхъ супруговъ...”

Wospriemnikami были: Гнъ Иоганнъ – Александръ Капесъ съ вдовою Маріей – Эльжбетой Капесъ”. (Supraśl 1880, nr 46, k. 234).

## 2. Motywacja patriotyczna

Jak pisze M. Malec, na fali zrywów wolnościowych w XIX w. nastąpił w antroponimii świadomy nawrót, z motywów patriotycznych, do przedchrześcijańskich imion staropolskich, takich jak *Bolesław, Gniewomir, Jaromir, Mścisław, Wszebor, Gniewosz, Zbigniew, Świętosz, Dobek, Mieszko*. Z motywów patriotycznych nadawano też imiona bohaterów narodowych, np. imię Tadeusz przez pamięć bohatera narodowego Tadeusza Kościuszki [Malec 2001, 78–79].

Podobne tendencje udało się zaobserwować w antroponimii badanych parafii. Udział dawnych imion staropolskich i imion bohaterów narodowych i bohaterów literackich (np. Tadeusz, Gustaw) jest wyraźnie widoczny. Nadano następujące imiona, w tym imiona, którym patronowali święci, czyli Stanisław, Wojciech, Kazimierz, Władysław, ponadto Bolesław, Bronisław, Jarosław, Mieczysław; żeńskie: Bronisława, Kazimiera, Stanisława, Władysława. Wymienione imiona wystąpiły również w zestawieniach imion podwójnych zarówno jako pierwsze i jako drugie, najczęściej Bolesław, Bronisław, Kazimierz, Bronisława, Kazimiera, np.

„Дворянъ Ротмистра Станислава – Ивана и Иоганны съ Фастовъ Поплавскихъ законныхъ супруговъ...” (Białystok 1870, k. 101) – syn *Иванъ – Казимиръ*;

„Мещанъ Юлиана и Александры урожденной Крживицкой Пуциловскихъ...” (Białystok 1875, k. 18) – córka *Камилія – Казимира* Юльяновна (k. 111v);

„Предмещанъ Франца и Михалины съ Смержльвичовъ Поповскихъ...” (1870, k. 132) – córka Аделя – *Бронислава* (k. 103);

Зубрицкий *Иванъ – Владиславъ* Ивановъ (Białystok 1880, nr 461);

Яцковский *Иванъ – Болеславъ* Осиповъ (Białystok 1880, nr 269).

Przejawem motywacji religijno-patriotycznej może być zestawienie imion żeńskich *María* i *Magdalena*, np. *Шайновска Марія-Магдалена Ан-*

тоновна, Тыльманъ Марія-Магдалена Осиповна (Białystok 1875, nr metryki 439 i 229). Imię *Magdalena* występuje wyłącznie w połączeniu z *Marią* i było nadawane na cześć postaci z Nowego Testamentu *Marii Magdaleny* (Maria z Magdali) [por. Abramowicz 1993, 54].

Podane powyżej przykłady świadczą o silnym wpływie religijności i patriotyzmu rodziców na wybór imienia dla dziecka w okresie zaboru rosyjskiego.

### Wnioski

W badanym okresie dwuimiennosc stanowiła przywilej wyższych warstw społecznych oraz przybyszów z Zachodu (głównie urzędnicy i fabrykanci niemieccy, którzy dość licznie osiedlili się przede wszystkim w Białymstoku i pobliskim Supraślu), gdzie ten zwyczaj był kultywowany wcześniej niż w Polsce. W rodzinach chłopskich było to zjawisko dość rzadkie, które prawdopodobnie stanowiło rezultat naśladownictwa zwyczajów szlachty, chęć zatarcia niskiego pochodzenia.

Nie potwierdziły się ustalenia badaczy z innych regionów, że w imionach nadawanych jako drugie utrzymuje się częściej niż przy imionach pierwszych tradycyjna motywacja, odgrywającą większą rolę w ich wyborze względnie rodzinne (imiona po rodzicach, chrzestnych, dziadkach), np. z metryk 1875 r. wynika, że chłopcom imię po ojcu jako pierwsze nadano dwa razy a jako drugie trzy razy, dziewczynkom trzy razy jako pierwsze. Cały zasób imion nadawanych jako pierwsze i jako drugie zbytnio się nie różni (np. w liczbie 21 zestawień dwuimiennych imię Bolesław występuje dwa razy jako pierwsze i jako drugie). Nie potwierdziły się także wskaźniki dotyczące przewagi imion podwójnych nadawanych chłopcom. W parafii białostockiej nieznaczną przewagę mają imiona podwójne nadane dziewczynkom, np. w 1865 r. odnotowano 24 przypadki nadania imion podwójnych dziewczynkom, 18 – chłopcom, w 1875 r. imiona podwójne otrzymało 28 dziewczynek i 21 chłopców.

Dotychczasowe spostrzeżenia badaczy, że z biegiem czasu liczba imion podwójnych rosła nie dotyczą XIX w., np. w bardzo dużej parafii białostockiej w ostatnich latach XIX w. w alfabetycznych spisach ochrzczonych imiona podwójne nie występują, w kilku innych mniejszych parafiach (np. Goniądz, Knyszyn, Zabłudów) stwierdzono pojedyncze przypadki w rodzinach szlacheckich, wyjątkowo mieszczańskich.

## Załącznik I

### Spis imion nadanych na chrzcie w parafii Białystok w 1875 r.

(w wersji źródłowej – rosyjskiej i polskie odpowiedniki)

#### Imiona męskie:

Адамъ – Adam, Адольфъ – Adolf, Александръ – Aleksander, Альфонсъ – Alfons, Альфредъ – Alfred, Андрей – Andrzej, Антонъ – Antoni, Бернардъ – Bernard, Болеславъ – Bolesław, Брониславъ – Bronisław, Валеріанъ – Walerian, Вацлавъ – Wacław, Викторъ – Wiktor, Викентій – Wincenty, Вильгельмъ – Wilhelm, Владиславъ – Władysław, Войтехъ – Wojciech, Генрикъ – Henryk, Георгій – Jerzy, Германъ – Herman, Готфридъ – Gotfryd, Гюго – Hugo, Густавъ – Gustaw, Доминикъ – Dominik, Игнатій – Ignacy, Иванъ (rzadko Янъ) – Jan, Осипъ/Јосифъ – Józef, Јоганнъ – Johann, Јулиушъ – Juliusz, Кароль – Karol, Казиміръ – Kazimir, Константинъ – Konstanty, Ксаверій – Ksawery, Людвикъ – Ludwik, Лукашъ – Łukasz, Мартинъ – Marcin, Маурици – Маугусу, Михаилъ – Michał, Мечиславъ – Mieczysław, Никодемъ – Nikodem, Николай – Miłkołaj, Павелъ – Paweł, Петръ – Piotr, Робертъ – Robert, Сигизмундъ – Zygmunt, Станиславъ – Stanisław, Стефанъ – Stefan, Тадеушъ – Tadeusz, Теодоръ – Teodor, Феликсъ – Feliks, Яковъ – Jakub, Ярославъ – Jarosław.

#### Imiona żeńskie:

Аделя – Adela, Александра – Aleksandra, Альбертина – Albertyna, Альбина – Albina, Амалия – Amalia, Анастазія – Anastazja, Анна – Anna, Антонина – Antonina, Аполонія – Apolonia, Берта – Berta, Брыгида – Brygida, Бронислава – Bronisława, Валерія – Waleria, Вероника – Weronika, Викторія – Wiktoria, Ванда – Wanda, Вильгельмина – Wilhelmina, Владислава – Władysława, Галина – Halina, Гелена – Helena, Елена – Helena, Елеонора – Eleonora, Гермина – Germina, Гонората – Honorata, Доминика – Dominika, Домицеля – Domicela, Елисавета – Elżbieta, Ельвина – Elwina, Емилія – Emilia, Ева – Ewa, Изабелія – Izabela, Јоанна – Joanna, Камилія – Kamilia, Каролина – Karolina, Катарина/Катерина – Katarzyna, Казимира – Kazimiera, Клара – Klara, Леокадія – Leokadia, Лили – Lili, Луїза – Luiza, Людвика – Ludwika, Магдалена – Magdalena, Маріянна – Marianna, Марія – Marija, Марта – Marta, Матильда – Matylda, Михалина – Michalina, Моника – Monika, Олекса – Oleksa, Ольга – Olga, Павлина – Paulina, Пелагія – Pelagia, Петрунелла – Petronela, Розалія – Rozalia, Сабина – Sabina, Софія – Zofia, Станислава – Stanisława, Стефанія – Stefania, Теодозія – Teodozja, Теофилія – Teofila, Тереса

– Teresa, Феликса – Feliksa, Фелиція – Felicja, Франциска – Franciszka,  
 Эмма – Emma, Эрнестина – Ernesta?, Юлія – Julia, Юліянна – Julianna,  
 Юстина – Justyna, Юзефа/Юсифа – Józefa, Ядвига – Jadwiga, Якубина  
 – Jakubina, Янина – Janina

## Załącznik II

### Spis imion podwójnych nadanych na chrzcie w parafii Białystok w 1875 r. (k. 107–114)

#### Chłopcy (21 osób)

Амброжевичъ Болеславъ-Антонъ Владиславовъ, nr metryki 522  
 Борысевичъ Яковъ-Антонъ Яковлевъ, 103  
 Воронецкий Болеславъ-Феликсъ Людвиковъ, 467  
 Головня Вацлавъ-Брониславъ Антоновъ, 93  
 Гилейко Станиславъ-Константинъ Францевъ, 278  
 Генрихъ Вацлавъ-Тадеушъ Францевъ, 364  
 Гатургъ Генрихъ-Германъ Карловъ, 400  
 Кусьмерский Петръ-Болеславъ Игнатіевъ, 44  
 Лукашинский Стефанъ-Гуго Стефановъ, 113  
 Малевичъ Антонъ-Фелиціанъ Шимоновъ, 256  
 Могельницкій Сигизмундъ-Николай Яновъ, 471  
 Недзвецкий Францъ-Осипъ Осиповъ, 67  
 Петрашъ Викторъ-Петръ Ивановъ, 9  
 Пинагель Альфонсъ-Карль Губертовъ, 482  
 Румель Николай-Иванъ Ивановъ, 83  
 Фингеръ Густавъ-Фридрихъ Генриховъ, 169  
 Фальковский Иванъ-Болеславъ Петровъ, 172  
 Шульборский Тадеушъ-Осипъ сынъ Ивана-Павла, 385  
 Шпайхлеръ Вильгельмъ-Альфонсъ сынъ Карла-Фердинанда, 515  
 Шпайхлеръ Адольфъ-Францъ Францевъ, 520  
 Янишевский Владиславъ-Осипъ Феликсовъ, 234

#### Dziewczynki (28 osób)

Видовска Марія-Юлія Мартиновна, nr metryki 189  
 Бенецка Юзефа-Юліанна Людвиковна, 84  
 Вашкевичъ Паулина-Розалія Адамовна, 200  
 Висьневска Марія-Елисавета Владиславовна, 478  
 Головня Леокадія-Викторія Антоновна, 94  
 Герзетъ Лили-Элла-Фелицита Гуссеновна, 187



- Голембевска Павлина-Петрунелла Викентіевна, 270  
Гинеля Юлія-Марія, дочь Фердинанда-Августа, 324  
Зазулевичъ Владислава-Янина Адольфовна, 146  
Кундерманъ Емма-Марія Фридриховна, 32  
Кагмъ Альбертина-Марія Юлюсовна, 209  
Каршунгъ Йоанна-Луїза незаконнорож. дочь Елізы, 367  
Крушевска Михалина-Софія Михайловна, 375  
Малашевичъ Матильда-Викторія Юліяновна, 69  
Монько Ядвига-Марія Юліяновна, 135  
Миллеръ Амалія-Берта Фридриховна, 340  
Пуциловска Камилія-Казимира Юліяновна, 95  
Почтарска Стефанія-Йозефа Александровна, 155  
Скальска Софія-Антонина Казимировна, 195  
Станкевичъ Павлина-Розалія Францовна, 257  
Тыльманъ Марія-Магдалена Осиповна, 229  
Тофиловска Казимира-Антонина Казимировна, 303  
Чоботаревичъ Анастазія-Юліанна Андреевна, 90  
Чарнецка Бронислава-Янина Александровна, 265  
Чарковска Софія-Клара Константиновна, 494  
Чачковска Станислава-Марія Ромуальдовна, 506  
Шайновска Марія-Магдалена Антоновна, 439  
Шмидтъ Ванда-Бронислава Адольфовна, 443

### Literatura

- Abramowicz Z., 1993, *Imiona chrzestne białostoczan w aspekcie socjolingwistycznym (lata 1885–1985)*, Białystok.
- Dacewicz L., 2016, *Stabilność konwencji w tekstach ksiąg metrykalnych w zaborze rosyjskim w II połowie XIX wieku*, (w:) Konwencja i kreacja w tekstach kultury, red. M. Karwatowska i A. Siwiec, Chełm.
- Kasabuła T., 2008, *Początki organizacji terytorialnej kościoła katolickiego obrządku łacińskiego w Cesarstwie Rosyjskim (w 225 rocznicę powstania archidiecezji i metropolii Mohylowskiej)*, „Rocznik Teologii Katolickiej”, nr VII, s. 266–270.
- Malec M., 2001, *Imię w polskiej antroponimii i kulturze*, Kraków.
- Pałka A., 2007, *Imiona chrzestne w księgach metrykalnych z lat 1727–1837 oraz 1985–1990 w parafii Św. Andrzeja Apostoła w Olkusz*, „Onomastica” LII, s. 203–228.
- Sajewicz M., 2007, *Zmiany w imiennictwie osobowym prawosławnych społeczności powiatu hajnowskiego na Białostocczyźnie*, „Studia Białorutenistyczne” 1, s. 335–360.

- Spyt A., 1973, *O imionach podwójnych typu Stanisław – Marian we wsiach zachodniej części powiatu chrzanowskiego*, „Onomastica” VIII, 1973.
- Stachurska M., 1994, *Wieloimiennosc na podstawie metryk parafialnych Miechowa (1826–1829)*, „Onomastica” XXXIX, s. 179–184.
- Tomecka A., 1994, *Imiona chrzestne w księgach metrykalnych Nowej Brzeźnicy k. Częstochowy w XVII i XVIII wieku*, „Onomastica” XXXIX, s. 157–178.
- Umińska E., 1983, *Imiona metrykalne mieszkańców okolic Działoszyna*, „Onomastica” XXVIII, s. 133–163.

SOCIO-CULTURAL DETERMINANTS OF POLYONYMY  
IN THE BIALYSTOK DEKANAT IN THE 2nd HALF OF THE 19th CENTURY

S U M M A R Y

The material comes from metrical records located in the Białystok Diocesan Archive. In these article the development of the naming system in the period of the Russian Partition of Poland is presented. The main purpose of these work was to show the frequency of two (or more) names that where given in baptism to the children of the parish Białystok (and some others parishes) during the years 1865–1900. The difference is presented in the frequency distribution as well as in the motivates for given children more than one name.